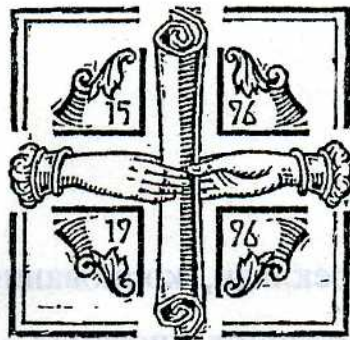

400-ліття Берестейської унії

Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті

*Матеріали Других «Берестейських читань»
Львів, Дніпропетровськ, Київ, 1-6 лютого 1995 р.*

Редактор Борис Гудзяк, співредактор Олег Турій

Інститут Історії Церкви
Львівської Богословської Академії

Львів – 1996

Державне суспільство і Церква
в Україні у ХІІ столітті

Матеріал Друку «Республіканська академія»
Львів Дніпропетровськ Київ 1-6 лютого 1992 р.
Редактор Борис Гудак, співредактор Олег Турій

Передруки, переклади, копіювання, кодування і
збереження в комп'ютерних системах матеріалів дозволені
виключно за згодою Інституту Історії Церкви
Львівської Богословської Академії

ISBN 5-7707-9327-9

© Інститут Історії Церкви
Львівської Богословської Академії

ПЕРЕДМОВА

Впродовж останніх двох тисячоліть західної цивілізації співвідношення Церкви, держави і суспільства до великої міри визначало русло історичного розвитку, а тому й стало однією з провідних тем історичної науки. Особливе зацікавлення дослідників викликають події XVI–XVII століть – періоду, що в історіографії отримав назву ранньомодерного, – коли внаслідок кардинальних змін у духовному, культурному і громадському житті відбувся відхід від середньовічних моделей і вартостей, заснованих на ототожненні Церкви з державою та поєднанні релігії з політикою.

Ці перемини започаткували процеси модернізації, філософським підґрунтям яких була віра у всемогутність людського розуму, необмежену здатність людства до самовдосконалення і прогресу. Релігія з її «архаїчними» категоріями добра, любові й милосердя поступово, але неухильно відкидалася секуляризованим суспільством на узбіччя магістрального розвитку. Здобутки, якими сьогодні може похвалитися постмодерна цивілізація, – розщеплення атома, підкорення космосу, гена інженерія, комп'ютерний інтелект тощо – справді вражають. Поза тим все чутнішими стають голоси, що б'ють на сполох, застерігаючи людство від небезпеки самознищення. Освенцім, Гіросіма, Чорнобиль – все це також віхи прогресу. Виявилось, що суспільство, яке оволоділо надсучасними технологіями, втратило чіткі моральні орієнтири; демократичні політичні системи, побудовані в основному на християнських принципах і поняттях про гідність людини, не мають надійної опори через розмиття свого первинного духовного фундаменту.

Глибока криза постмодерного світу – сьогодні вже не лише духовна і культурна, але й екологічна, економічна, демографічна – вимагає критичного переосмислення досвіду минулого та переоцінки засад, які з кінця XVII ст. були панівними у західній цивілізації. На порозі третього тисячоліття питання про роль Церкви у відродженні суспільства й оновленні держави знову стає актуальним.

Подібні проблеми, хоча в іншому контексті, виникають тепер у країнах колишнього комуністичного блоку. Зокрема, як показує досвід перших років демократизації та розбудови незалежності в Україні, молода держава, попри її щире намагання забезпечити реальну свободу совісті для своїх громадян, ще не спромоглася виробити *modus vivendi* стосовно Церкви, саме існування якої так довго заперечував радянський режим. Владні структури часом

невпевнено, інколи надто категорично, але майже завжди незграбно ставляться до Церкви, виявляючи елементарну необізнаність і нерозуміння її внутрішньої сутності. В свою чергу церковна ієрархія також зволікає з теоретичним опрацюванням та практичним втіленням власної концепції про роль та місце релігії у новому суспільно-політичному ладі. На цьому тлі нове українське суспільство, яке змушене вирішувати цілий ряд гострих економічних, соціальних, ідеологічних та інших проблем, залишається якщо не байдужим, то розгубленим і дезорієнтованим у церковно-політичних справах.

Актуальна ситуація в Україні ускладнюється ще й тим, що протягом віків тут існували не лише різні християнські Церкви, але й державна влада, з якою місцевому населенню та його душпастирям доводилось мати справу, належала чужинцям. Таким чином на розвиток церковно-політичних традицій наклалися зовнішні впливи, які так чи інакше даються взнаки у сучасних взаєминах між Церквою, державою і суспільством. Яким би не було наше сьогоденне ставлення до історичних прецедентів, вони є реальними, і їх не можна просто відкинути, а варто пізнати та зрозуміти.

З нагоди 400-ліття Берестейської унії, яке широко відзначається не лише в Україні, але й далеко поза її межами, Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії проводить дворічну програму «Берестейських читань», що має на меті сприяти виробленню та утвердженню в суспільстві об'єктивного наукового підходу до аналізу та оцінки цієї важливої, хоч і контроверсійної події. Перший тематичний цикл читань був присвячений з'ясуванню історичних передумов та фактичного перебігу самого процесу відновлення зв'язків із Західною Церквою і переходу ієрархії та вірних Київської митрополії під юрисдикцію Римського престолу. Їх матеріали вже появилися друком під заголовком *«Історичний контекст, укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління»* (Львів, 1995). Доповіді та дискусії Других «Берестейських читань» на тему «Держава, суспільство і Церква в Україні у XVII столітті», які відбулися у Львові, Дніпропетровську та Києві на початку лютого 1995 р., ми пропонуємо шановним читачам у цьому виданні.

Події XVII ст. займають окреме місце в українській історичній пам'яті та політичній ідеології. Саме у цьому віці стосунки між Церквою і суспільством в Україні уклалися за умов існування власної державності. І хоча цьому періодові присвячено чимало наукових та популярних досліджень і публікацій, в історіографії

все ще залишаються певні прогалини. Зокрема церковно-політичні відносини минулого в умовах пострадянської конфесійної неополеміки здебільшого розглядаються за приготовленими заздалегідь схемами, які не лише звужують можливості пізнання об'єктивної істини, але й спотворюють історичні реалії. Натомість, коли ближче приглянутися до подій ранньомодерного періоду в Україні та навколо неї з різних перспектив, як це зробили представлені у цьому збірнику учасники конференції, виявляється, що цей час якраз і був характерний своєю динамічністю, мінливістю, багатоваріантністю – тобто порушенням будь-яких усталених схем і стереотипів. Сподіваємося, що такий підхід сприятиме піднесенню дискусії щодо впливу Берестейської унії на суспільно-політичні процеси в Україні XVII ст. на новий професійний рівень.

Засади публікації «Берестейських читань» залишаються без змін. При редагуванні текстів доповідей та усних виступів дискутантів, редактори намагалися зберегти стиль оригіналів, щоб передати динамічний характер і живу атмосферу читань. Поодинокі автори і виступаючі несуть відповідальність за точність фактологічних тверджень чи аналітичних суджень, які не конечно збігаються з думкою редакторів. Священному Синодові Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, який уможливило проведення й публікацію матеріалів читань, належить велика подяка, як і всім організаціям і поодиноким особам, зокрема доповідачам і дискутантам, які причинилися до успішного завершення Других «Берестейських читань» і виходу в світ цього збірника.

Львів, 10 квітня 1996 р.

д-р Борис Гудзяк

директор

Інституту Історії Церкви

Львівської Богословської Академії

